

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA GİRESUN

*Ayhan YÜKSEL**

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı sırasında Trabzon Vilayeti'nin Rize ve Artvin ve merkez sancakları Rus işgaline uğramış, işgalin batı sınırı Harşit Deresi olmuştur. Harşit Deresi'nin batısında konuşlanan Türk ordusunun askeri ve lojistik ihtiyaçları, işgale uğramayan Giresun ve Ordu kazaları üzerinden gerçekleşmiştir. Öte yandan Erzurum'un işgalinden sonra batıya doğru başlayan göç dalgasına Trabzon'un işgale uğrayan bölgelerinin ahalisi de eklenmiş, Ordu kazasında bulunan Vilayet yönetimi aynı zamanda muhacirlerin işkan ve iaşeleriyle de uğraşmıştır. Bu makalede, Rus ordusunun Giresun kazası ve kıyılarını bombalaması ve bunun yarattığı sonuçlar ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Birinci Dünya Savaşı, Giresun kazası, Rus işgali, Muhacirlik, Bombardıman

GİRESUN DURING THE YEARS OF WORLD WAR I

ABSTRACT

During the World War I, Rize, Artvin and central districts of Trabzon Province were invaded by the Russians, and Harşit Stream became the western border of this invasion. The military and logistic needs of the Turkish army, which was deployed on the West of Harşit Stream, were fulfilled from uninvaded Giresun and Ordu districts. In addition, with the participation of the people fleeing from the invaded districts of Trabzon to a westward migration wave that had started after the invasion of Erzurum, a massive refugee population came to this region, obliging the Provincial administration of Ordu district to deal with the settlement and catering of these refugees. This study aims at evaluating the bombardment of Giresun district and its shores by the Russian army, and analyzing the consequences of this bombardment.

Keywords: World War I, Giresun province, Russian invasion, Being Refugee, Bombardment.

* Araştırmacı-Yazar.

Giriş

1914'ten başlayan ve topyekûn bir mücadele şekline bürünen Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın müttefiki olarak katılan Osmanlı İmparatorluğu, bundan en çok etkilenen devletlerden biri olmuştur. Birçok cephede savaşa giren bu kadim imparatorluk, 18. yüzyıldan beri sürekli çatışma içinde olduğu en büyük rakibi olan Rusya tarafından savaş sırasında bilhassa Kafkasya ve Karadeniz'de saldırıya uğradı.¹

Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu oldukça kötü durumdaydı. Hazine, savaş masraflarını karşılamaktan çok uzaktı. Savaşın başlaması ile birlikte temel ihtiyaç maddeleri piyasalarda azalmaya ve pahalılaşmaya başlamıştı. Daha savaşın başında bütün stratejik limanlar İtilaf Devletleri tarafından ablukaya alınmıştı. Böylece ihtiyaç maddelerinin ikmal yolları da kapanmıştı. Piyasalarda görülen zahire darlığı halkın açlıkla karşı karşıya kalmasına yol açmıştı. Merkezî hükümetin aldığı stokçulukla mücadele, narh sistemi ve aynî vergiler gibi tedbirler yiyecek buhranını çözmeye yetmemişti.

Rus Bombardımanı

29 Ekim baskınından sonra Ruslar, Osmanlı Hükümetinin uzlaşma teklifini kabul etmemiş, Kafkas Ordusu, 1 Kasım 1914'te harekete geçmişti. Bir süre sonra Karadeniz sahilindeki Osmanlı şehirleri Rus savaş gemilerinin bombardımanlarına hedef olmaya başladı. Rus donanmasının hedefi Karadeniz'deki Osmanlı ticaretini ve bu sırada Trabzon üzerinden Kafkas Cephesi'nde mücadele eden III. Ordu'ya yapılan askeri nakliyatı durdurmaktı. Bu maksatla yürütülen mayınlama ve bombalama faaliyetlerinin amacı Türk donanmasının çıkışına engel olmak, Karadeniz sahilinde kömür nakliyatını sekteye uğratmak ve Kafkas Cephesi'nin ikmalini engellemektir. Bu amaca yönelik olarak Rus donanması, esas olarak Zonguldak, Samsun, Akçaabat ve Trabzon limanlarını kendisine hedef seçti.² Karadeniz'deki kontrolü ele geçirmek ve Osmanlı ordusunun ikmal imkanını engellemek isteyen Ruslar, İstanbul'dan iki uçak, bomba ve bir uçak bölüğü yüküyle hareket eden *Bezmi Alem*, *Bahriahmer* ve *Mithatpaşa* gemilerini 6 Kasım 1914'te Zonguldak önlerinde batırdı, böylelikle Osmanlı Donanmasının Karadeniz'deki etkinliği önemli ölçüde kayboldu.³ Karadeniz'deki Rus hakimiyetinin kurulmasından sonra, Rus donanması Trabzon vilayeti kıyılarını özellikle tarassut altına aldı,

¹ Bu konu ve bibliyografya için bk. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 221-228; Ercüment Kuran, "Birinci Dünya Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VI, s. 97.

² Hikmet Öksüz-Veyssel Usta, "I. Dünya Savaşı Sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve Çevresini Bombalaması", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 24, Bahar 2014, s. 28.

³ Sabahattin Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, Ankara 1991, s. 3.

zaman zaman kıyı köy ve kasabalarına bombalar yağdırdı. Trabzon’la birlikte Giresun, Ordu, Rize, Sinop ve Tirebolu bombalanan yerlerin basında gelmekteydi. Ruslar bu faaliyetleri sırasında zaman zaman hava gücünü de kullanmışlardı.⁴ Bu bombalama sırasında Tirebolu Hükümet Konağı da hasar gördü.⁵

Trabzon vilayeti kıyılarında Ruslar tarafından batırılan deniz vasıtalarından biri de *Derince* Vapuru’ydu. Trabzon’dan dönmekte olan *Derince Vapuru*, 30 Kasım 1914’te Yoroz Burnu’nun kırkbeş mil batı açıklarında Rus savaş gemileri tarafından batırılmıştır. Bir kısım mürettebat esir düşmüş, pek çok kişi ise kurtarılmıştır. Konuyla ilgili olarak Tirebolu Jandarma bölük Komutanı Avni ile Tirebolu Liman Dairesi Reisi Yüzbaşı Talat imzasıyla Başkumandanlık Vekaleti’ne durumu özetleyen bir rapor verilmiştir. Söz konusu rapora göre Trabzon’dan hareket eden *Derince Vapuru*, Yoroz Burnu’ndan tahminen kırk beş mil açıkta dört adet Rus torpidosuna rastlamış, vapurun adı sorulduktan sonra bir torpil atılmış ise de *Derince Vapuru* isabet almamıştır. Ardından, vapurdan ikinci kaptanla, tercüman ve iki tayfa sandalla torpidolara giderken bir sandalın geldiğini görmüş ve gelen kişiler kaptanla iki tayfayı esir alarak tercümanı vapura geri göndermişlerdir. Ruslar diğer mürettebat ve yolcuların on dakikaya kadar vapuru tahliye etmelerini teklif etmişlerdir. Hemen ardından yolcular üç sandala bindirilmiş ve vapur Ruslarca batırılmıştır. Daha sonra sandalda bulunan şahıslara kendilerini takip etmeleri söylenmişse de Rus torpidoları Batum istikametine giderek gözden kaybolmuştur. Bu esnada sandaldakiler yolu şaşırarak 16 saat kadar deniz üzerinde kalmış, 1 Aralık’ta salimen Tirebolu’ya çıkabilmişlerdir.⁶ Trabzon Polis Müdüriyetinden verilen bilgiye göre vapurdan üç sandala binerek Tirebolu kıyılarına çıkabilenlerin arasında, Türk subay ve askerin yanı sıra Alman subayları da olduğu gibi, Erzurum’a para götüren askerler de vardı.⁷

Rusların Karadeniz bombardımana devam etmekteydi. Nitekim 24 Mart 1915’de Giresun ve Tirebolu; 17 Nisan’da Görele, 18 Nisan’da Tirebolu, Giresun bombalandı.⁸

Karadeniz’deki Rus ablukası nedeniyle ne askeri, ne de iaşe nakliyatı yapılamaz hale gelmişti. Daha savaşın ilk aylarında Görele kazası açlıkla karşı karşıya kaldı. Kaza ahalisinin ihtiyacı olan ve Ziraat Bankası’ndan talep edilen

⁴ Enis Şahin, “İngiliz The Times Gazetesi’ne Göre Trabzon’un Ruslar Tarafından İşgali”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 1, Güz 2006, s. 123.

⁵ Tirebolu Hükümet Konağı’nın tamiri için ancak 17 Nisan 1917’de Trabzon Vilayetine gönderilen 3000 kuruştan kaynak ayrılabilirdi (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezâreti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı [B.O.A., DH. MB. HPS. M], nr. 19/36).

⁶ *ATASE*, BDH, D: 1933, K: 493, F: 1-1(2).

⁷ *B.O.A.*, DH. EUM. 5. Şube, nr. 9/62.

⁸ Mahir Aydın, “Rusya’nın Çanakkale İntikamı: Karadeniz Bombardımanı”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Ankara 2009, s. 574-575.

15.000 kg mısır, Banka Kanunu'nun buna uygun olmaması nedeniyle temin edilemedi. Ziraat Bankası Genel Müdür Muavini Refik Bey, “*Görelenin istediği yardıma bankanın mevzuatının uygun olmadığını*” 12 Mayıs 1915'te Dâhiliye Nezâreti'ne bildirdi.⁹

Trabzon vilayeti ahalisinin ve askerlerin ihtiyacı için Samsun ve Canik havalisinden gelen erzak ve zahirelerin nakliyesi motor ve kayıklarla sağlanıyordu. Fakat Rus deniz gücünün üstünlüğü nedeniyle ahali ve silahlı kuvvetler yeterli donatım ve takviye edilememekteydi. Rus torpidobotları bilhassa nakliyede kullanılan kayıkları tahrip etmekteydi. Bu dönemde tahrip edilen ve batırılan kayıkların sayısı 25 Temmuz 1915'de, Canik, Trabzon ve Samsun'da 100'ü bulmuştu. Savaşın başlangıcından itibaren yalnız Trabzon vilayeti sahilinde tahrip edilen kayık sayısı 400'ü aşmıştı. Seferberlikten 29 Ağustos 1915 tarihine kadar Rus donanması tarafından tahrip edilen kayıkların bir kısmı daha sonra tamir edilerek Görel Limanı'na getirilecekti.¹⁰ Rusların bu deniz hareketi, sevkiyatı tamamen durdurmuş, askerler ve halk, ciddi bir açlıkla karşı karşıya kalmıştı. Vali Cemal Azmi Bey, tedbir olarak sahilde ara sıra tahte'l-bahir (denizaltı) dolaştırılmasını Başkumandanlıktan ve III. Ordu Kumandanlığı'ndan talep etmiştir (1 Ağustos 1915).¹¹

Rus torpidobotları 30 Ağustos 1915'te Giresun ve Tirebolu'ya bir saldırıda bulundu. Torpidobotların ikisi Giresun'un batısındaki Ayvasıl, Erikliman ve Gazhane'yi bombardıman ettikten sonra Giresun Limanı'na girerek Bank-ı Osmanî binasını bombaladı, ayrıca İskele Polis Karakolu'nu da tahrip etti. Can kaybı olmayan bu saldırı sonunda torpidobotlar saat biri çeyrek geçe Giresun'dan uzaklaşarak Tirebolu yönüne hareket ettiler. Öğleden önce saat onbirde buraya ulaşan dört Rus torpidobotu Tirebolu'yu bombaladı. Bu saldırılar sırasında limanda bulunan iki boş kotra, sekiz kayık, Kaledibi ve Kumyalı'da karaya çekili ve iyice gizlenmiş kayıklar, Espiye ve Zefre köylerindeki gemiler tahrip oldu. Aynı saldırıda belediye dairesi de isabet aldı, Hacızâde Esad Efendi'nin ticarethanesi ve yeni yaptırmakta olduğu motorunun baş kısmı, Kumyalı'da bir ev hasar gördü. Rus torpidobotları can kaybının olmadığı, bir saat kadar süren bu bombardımandan sonra Badaaltı Karakolu civarında karaya çekili kayıklara da epey top attı. Torpidobotların karaya çekilen ve gizlenmiş bir vaziyette bulunan kayıkları liman içlerine kadar sokularak bombalaması “*torpidobotlarda limanların vaziyetini çok iyi bilen casusları olduğunu*” akla getirdi. Belgelere göre bu casuslar arasında yerli Rumların da bulunması muhtemeldi.¹² Rusların 2 Eylül 1915'deki Giresun saldırısında

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Dâhiliye Müdiriyeti (B.O.A., İUM), nr. 82-1/1-19.

¹⁰ B.O.A., Zabtîye (ZB), nr. 308/9.

¹¹ B.O.A., DH. İUM, nr. 89-2/30, lef: 5.

¹² B.O.A., DH. İUM, nr. 89-3/1-31.

Hacı Hüseyin Mahallesi Limanı hasar gördü.¹³

Zaman ilerledikçe durum daha da nazikleşti. Trabzon valisi, Görele kaymakamlığından gelen 28 Ekim 1915 tarihli yazıya cevaben 11 Aralık 1915'te yolladığı yazıda “*muhtaç olanlar, askerî rütbeliler ve Müslüman muhacirlerin işe ve tedavisi için hiçbir şekilde tahsisat bulunmadığını*” bildirdi.¹⁴

Ruslar tarafından Trabzon'un işgali, Türkler üzerinde umdukları etkiyi yapabilecek en önemli hedef olarak kabul edilmişti. Böylece Trabzon'u ele geçirerek hem Erzurum cephesindeki Türk ordusunun ikmal yolunu kesecek, hem de ileri harekâtlarında bir ikmal limanına kavuşmuş olacaktı.¹⁵ İşgal öncesi bölgeye dair ön çalışma olarak Karadeniz'deki Rus filosuna ait torpido botları Trabzon'daki Türk bataryalarını bombardıman ve Akçaabat mıntıkasında iki köprüyü tahrip ederek Trabzon'da 3, Akçaabat'ta ise 50'den fazla Türk yelkenlisini batırdılar.¹⁶ Ardından da Trabzon yönünde ileri harekâta girişiler. 6 Mart 1916'da Pazar ve Çayeli'ni, 8 Mart'ta Rize'yi, 26 Mart'ta Of'u, 14 Nisan'da Sürmene'yi, 18 Nisan'da Trabzon'u işgal ettiler.

Bu sırada Poti'den kalkan, içinde bir subayın ve bir erin bulunduğu Griowicht M-50 modeli Rus tayyaresi benzini bittiğinden 30 Temmuz'da Görele'ye zorunlu iniş yaptı. Jandarmalar tarafından tutulan Rus mürettebat ve tayyare kayıkla çekilerek Tirebolu'ya getirildi.¹⁷

Rus kuvvetleri karşısında direnmeye çalışan Türk birlikleri 20 Temmuz 1916'da Fol (Vakfikebir) Deresi'ne çekildi. Ancak Rusların 21 Temmuz'da Fol'a girmesi üzerine Türk kuvvetleri ilk olarak Çavuşlu Deresi'ne, 2 Ağustos'ta Görele'ye, 24 Ağustos'ta da Çanakçı Deresi'ne çekilmek zorunda kaldılar. Türk kuvvetleri 30 Ağustos'ta karşı taarruzla Görele'ye kadar ilerledilerse de Rusların taarruzu ile 21 Ekim'de Tirebolu'nun doğusunda denize dökülen Harşit Deresi boyuna çekilerek burada bir savunma hattı oluşturdular.¹⁸

Türk ordusunun Ruslar karşısında Harşit Irmağı'na kadar çekilmesi üzerine cephe tutanların arasında Giresunlu Osman Ağa da vardır. Osman Ağa, Pirseliimoğlu Albay Hacı Hamdi'nin komutasında 37. Fırka ile ilişkilerini devam ettirmişti. Rus ordusu karşısında çekilip dağılan birliklerin Giresun Harşit bölgesinde derlenip toparlanmasında Osman Ağa'dan yararlanılmıştır.

¹³ B.O.A., DH. EUM. 5. ŞB, nr. 16/45.

¹⁴ B.O.A., DH. İUM, 83-3/1-9.

¹⁵ Özel, *a.g.e.*, s. 3-4.

¹⁶ Şahin, *a.g.m.*, s. 121-122.

¹⁷ B.O.A., Dâhiliye Emniyeti Umumiye Müdiriyesi 5. Şube (DH. EUM. 5. ŞB), nr. 26/44. *Görele* adı verilen uçak bugün Yeşilköy Hava Müzesi'nde bulunuyor.

¹⁸ Rusların Doğu Karadeniz'deki bu ileri harekâtı için bk. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Kafkas Cephesi 3'ncü Ordu Harekâtı, II/II*, Ankara 1993; Fevzi Çakmak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, Yay. Haz. A. Tetik-S. Kiper-A. Seven-S. Demirtaş, Ankara 2005, s. 216; Mehmet Bilgin, *Rus İşgalinde Trabzon Direnişi*, Trabzon 2008.

Osman Ağa, Hacı Hamdi Bey'den asker kaçaklarını yakalama yetkisi almıştır. 1917 yılı başlarında Rusların bölgeye saldırıları sürerken Osman Ağa, Harşit Vadisi'nde 700-800 kişilik mevcuduyla Ruslara karşı çarpışmaktadır.¹⁹

Rusların bölgeyi işgali Türk ahalinin yeni bir muhaceretine yol açtı. Bu göç, halkın kabileler halinde emniyetli kesimlere doğru sevkini gerektirdi. Bir kısım halk deniz yoluyla Trabzon'dan itibaren kıyı kasabalarındaki iskelelere uğrayarak giderken, önemli bir kısmı karadan, son derece sarp ormanlık yolları kullanarak perişan ve sefil bir halde Samsun-Sinop'a kadar ulaştılar.²⁰

Rus ilerleyişi karşısında Harşit Deresi'nin batı yakasında kalan Tirebolu'nun köyleri ile sınır teşkil eden dereye bir saat mesafede bulunan Tirebolu kasabası halkı da harp sahası içinde bulunduğundan hükümet tarafından zorunlu göçe tâbi tutuldu.²¹ Ruslar, Harşit Deresi üzerindeki Türk savunmasını kıramaması üzerine bütün güç ve hırslarıyla Tirebolu kasabasına ve halkına saldırdılar.²² Rus dretnotu *Maria* zırhlısı büyük topları ile tam anlamıyla kasabayı yakıp yıktı.²³ Rus bombardımanından Giresun da nasibini almış; bilhassa bir Rus tayyaresinin Giresun'a düşmesinden sonra yapılan bombardıman çok şiddetli olmuştu. Tayyareciler esir olarak kaldığı gibi, tayyare de başka tarafa nakledilmişti. Rus filosu, alamadığı bir tayyare yerine, birçok binaları harap edip pek ağır zararlar verdikten sonra çekilip gitmişti.²⁴

Trabzon'un işgali üzerine Ordu kazasına yerleşerek valilik görevini

¹⁹ Süleyman Beyoğlu, *Millî Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa*, İstanbul 2009, s. 33-35; Şakir Sarıbayraktaroğlu, *Osman Ağa ve Giresun Uşakları Konuşuyor*, İstanbul 1975, s. 31.

²⁰ On iki, on dört yaşları arasında bombardıman ve işgal korkusuyla Trabzon'dan deniz yoluyla İstanbul'a kaçışlarını, göç yolculuğu sırasında karşılaştıkları sıkıntı ve tehlikeleri, kaldıkları Çavuşlu köyünde, Tirebolu'da, Zefre yalısında, Giresun'da ve diğer şehirlerdeki yaşantıları anlatan Mediha Kayra'nın hatıraları için bk. *Hoşça Kal Trabzon* (günümüz Türkçesine çeviren: Cahit Kayra), İstanbul 2005.

²¹ Harp nedeniyle hükümetçe zorunlu göçe tabi tutularak Gerze'ye giden Hacınakibzâde Mehmed Tahir Efendi ve kardeşleri kasaba ve köylerde bulunan emlak ve arazilerinden muhacirlik nedeniyle yararlanamadıklarından Tekâlif-i Emîriyye ve diğer bazı vergilerden muaf tutulmalarını istemiş, bu istek uygun görülmüştür. *B.O.A.*, DH. İUM, nr. 3-1/1-57.

²² O günleri görmüş ve yaşamış olan M. Reşit Tarakçıoğlu, Rusların bu saldırısının "*Mert Çepni*", tertemiz Türkmen olan yiğit Tirebolu halkını yıldırmadığını, Ruslar çekilince yüksek, temiz, yontma taştan yapılmış Tirebolu kasabasının yerinde yıkılmış, mermilerle delik deşik olmuş ve fakat gazilik şerefini kazanmış bir harap Tirebolu kaldığını, Tirebolu'ların dedelerinin kahramanlıklarıyla öğünebileceklerini ifade eder. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, Trabzon 1986, s. 15.

²³ Millî Mücadeleden sonra Bakanlar Kurulu'nun 15 Aralık 1923 tarihli oturumunda Rus savaş gemileri tarafından yapılan bombardıman sonunda harap olan Tirebolu ile birlikte Görele'nin de tamir ve inşası için onar bin lira gönderilmesi kararlaştırıldı. Daha sonra Bakanlar Kurulu'nun 13 Şubat 1924 tarihli oturumunda Tirebolu'nun onarımı için gönderilecek paranın yüz bin liraya çıkarılması görüşülmüş, neticede bir on bin lira daha gönderilmesine karar verilmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], nr. 030.13.01-08.42.17; 030.18.01-09.14.3).

²⁴ Ali Şakir Ağanoglu'nun yayımlanmamış Hatıratı, s. 222-23.

sürdüren Cemal Azmi Bey'in²⁵ Dâhiliye Nezâreti'ne çektiği 23 Ağustos 1916 tarihli telgraf, durumun vahametini daha açık bir şekilde gözler önünü seriyordu. Cemal Azmi Bey telgrafında kısaca “*Ordu, Giresun ve Tirebolu kazalarında bir dirhem un, buğday ve mısır kalmadığına*” işaret ediyordu. Amasya'dan un sevki devam etmezse Trabzon vilayeti halkının ve Samsun ahalisinin açlık tehlikesinden kurtulması mümkün değildi. Üstelik vilayetin ihtiyacı için daha önce Amasya'dan gönderilen una Samsun'da el konulmuştu.²⁶

Vali Cemal Azmi Bey, Ordu ve Giresun kazalarında un kalmadığını, halkın açlığa mahkûm bir hale geldiğini 28 Ağustos 1916'da Dâhiliye Nezâreti'ne yeniden bildirdi. Buna göre vilayetin un ihtiyacı Canik sancağından karşılanmaktaydı. Hat komutanlığından asker kayıkları rub' (çeyrek) derecede erzak ve ticarî eşya yüklenmesine müsaade edildiği halde mısır ve un getirmek üzere Samsun, Çarşamba ve Fatsa'ya gönderilen altmış aşkın ahali kayıklarından hiçbirisi askerî erzak yüklemeyen veyahut tüccar tarafından yüksek navlun verildiği için iç fındık ve tütün yüklediğinden un ve mısır getiriyorlardı. Giresun'da ekmeğin kıyyesi altı kuruşturdu. Fakat ekmecek un yoktu. Bu nedenle bir takım çıkarıcıların bu durumdan yararlanmaları önlenmeli, ahali kayıkları sırf halkın ihtiyacı için un ve mısır nakliye tahsis edilmeliydi. Aksine bu halin devamı şimdi ve gelecekte halk ve hükümeti pek vahim ve mühim bir vaziyette bırakacaktı.²⁷

Muhacirlerin düşman torpidobotlarına rastlaması nedeniyle zarara uğramaları beklenen bir durumdu. Bu bağlamda Samsun'dan Fatsa'ya giderken Ruslar tarafından uğratıldığı zararın tazmini konusunda Tirebolulu muhacirlerden Hacitemelzâde Salim Efendi'nin arzuhali kabul edilmemiştir. Rusların Harşit Deresi'ne ulaşmaları üzerine Tirebolu'dan ayrılarak Fatsa'da ikamet etmek zorunda kalan Salim Efendi'nin 1200 lirasını Rus askerleri gasp etmiş, reisini de esir almıştı. Salim Efendi, batırılan kayıklarının bedelinin % 40'ının, gasp edilen parasının da tamamının kendisine ödenmesini Dâhiliye Nezâreti'ne Fatsa Postahanesi'nden çektiği 13 Kasım 1916 tarihli telgrafla talep etmişti. Halktan zarara uğrayanların tazminat taleplerine olumlu cevap verilemiyordu. Nitekim Canik mutasarrıflığı, bu gibi “*hasarat ve ziyat*” için şahıslara ödenmek üzere bir havale gelmediği gibi bir emrin de söz konusu olmadığını,

²⁵ Cemal Azmi Bey (Arapkir 1868-Berlin 1922). Mülkiye'den mezun oldu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Trabzon Valiliği döneminde Teşkilât-ı Mahsusa'ya her türlü desteği verdi. İtilaf devletlerinin baskı ile tutuklanmak istendiğinden ailesiyle beraber Almanya'ya gitti ve Berlin'e yerleşti. Türkiye'de oluşturulan divan-ı Harp'te Trabzon Ermeni Tehciri dolayısıyla 26 Mart 1919'da gıyabında yargılandı. 17 Nisan 1922'de iki Ermeni tarafından Bahaeddin Şakir'le birlikte Berlin'de şehit edildi. Ayrıca bk. İsmail Hacıfettahoğlu, “Birinci Dünya Harbi Döneminde Az Tanınan Bir Siması: Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 435, Haziran 2002, s. 247-268.

²⁶ *B.O.A.*, DH. İUM, nr. 98-3/1-92.

²⁷ *B.O.A.*, DH. İUM, nr. E-18/120.

Kolordu'nun askerî Nokta'ya gelen 100.000 kuruşun askerî nakliye sırasında hasara uğrayan kayıklara verildiğini, bunun da kayıkların bedelinin yarısı derecesinde olduğunu, bu sebeple Salim Efendi'nin isteğinin karşılanamayacağını Dâhiliye Nezâreti'ne bildirmişti.²⁸

İşgal nedeniyle yerinden yurdundan olan ve Giresun'a yerleşen muhacirler iskân, iaşe ve sağlık şartlarından kaynaklanan nedenlerden dolayı Giresun'dan Ordu'ya gidiyorlardı. Ayrıca, Tonya nahiyesi halkından bazı kişiler, zabitanın himayesinde bir hayli yağma hareketinde bulunuyordu. Dâhiliye Nezâreti, Trabzon Valiliğinden bu konuların araştırılmasını ve taraflarına bilgi verilmesini istedi (19 Kasım 1916).²⁹

1917 yılının ilk aylarında Rus ve Türk kuvvetlerinin karşılıklı keşif baskınları devam etti. 37. Tümenin baskınlarından bunalan 123. Rus Tümeni çareyi Harşit ormanlarını yakmakta buldu. Çünkü, çevreyi çok iyi bilen yerli halk sık ormanlardan yararlanarak Rusları ağır kayıplara uğratiyordu. Türk kuvvetleri özellikle Kuzan ve Kanyaş'ta önemli başarılar kazandı. 20 Ocak 1917'de Karaahmetli köyüne gelen bir Rus taburu, top ve piyade atışları sonucunda geri çekilmek zorunda kalmış, buna karşılık Rus deniz tayyareleri Tirebolu'yu bombalamışlar ve Giresun'da bulunan 30 kadar takayı tahrip etmişlerdi.³⁰

Muhacirlere Yardımlar

Vali Cemal Azmi Bey'in 20 Şubat 1917 tarihli yazısına göre 1917 yılının ilk aylarında Trabzon vilayetinde yine en büyük sorun Ordu, Giresun ve kısmen Tirebolu'ya sığınmış olan 80.000'i aşkın muhacirin iskân ve iaşesi idi. Bu kazaların zahire ihtiyaçlarının mühim bir kısmı Samsun'dan ve Sivas'tan temin ediliyordu. Bu sırada Samsun ve Sivas'tan zahire sevkiyatının yasaklanması, denizden sevkiyatın Rus torpidobotları yüzünden çok ciddi problemlerle karşılaşılması nedeniyle muhacirler buğday ekmeğinin okkasını 14, mısırın okkasını 75 kuruşa almak zorunda kalmaktaydılar. Muhacirler köy ve kasabalarda boş yerlere yerleştiriliyor, bazı terekelerden devlete intikal eden bina ve araziler de onlara tahsis ediliyordu. Daha önce satın alınan basma ve bez muhtaç ve muhacirlere dağıtıldığı gibi, İstanbul tüccarlarından Ebranoszâde Ahmed Sırrı Bey'den kıymeti 10.000 lirayı bulan 62.000 arşın (4216 m) kumaş 1300 lira gibi küçük bir bedelle alınmıştı. Bu bez ve basmalar, valinin eşinin başkanlığında memur ve eşraf ailelerinden oluşan Mülteci [Muhacir] Elbise ve Dikiş Komisyonu tarafından dikilerek muhtaçlara dağıtılmıştı. Ordu şehrinde olduğu gibi Giresun ve Tirebolu'da da 200 okka

²⁸ B.O.A., DH. İUM, nr. 70/37.

²⁹ B.O.A., Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemî (DH. ŞFR), nr. 70/37.

³⁰ Çakmak, a.g.e., s. 229.

odun, 50 okka fındikkabuğunun yakacak olarak muhacirlere verilmesi için gerekli emir verilmişti. Giresun'da bir Gurebâ Hastanesi tesis edilerek muhacirlerden hasta olanların tedavisine çalışılmaktaydı.³¹

III. Ordu'nun ihtiyacı olan erzakın bir kısmı denizden Ordu ve Giresun'a geliyor, Ordu'dan Mesudiye'ye, Giresun'dan da Tamdere'ye sevk ediliyordu. Hayvan hastalıkları ve ordunun mevcut hayvanları satın alması gibi nedenlerden dolayı, ahalinin elinde nakliye araçları yok denecek kadar azalmıştı. Bu nakliyat genellikle askerlik çağına gelmemiş erkeklerle, yükleri sırtlanan kadınlar tarafından yapılıyordu. Vali Cemal Azmi Bey, bir kadının kar üstünde, arkasında 30-40 okkalık bir yükü 70-80 km mesafeyi kat etmesini "*halkın, hamiyet ve muhabbetini gösterir*" diyerek övüyordu.³²

Ordu ve Giresun kazaların iaşe sıkıntısı uzun süre devam etmiştir. Bir iaşe mıntıkası dâhilinde zahire mubayaası ve sevki serbest olduğu halde Ordu ve Giresun kazalarının ihtiyacı için Çarşamba'dan satın alınan ve bedeli ödenen mısırların sevkini Çarşamba kaymakamlığı engellemekteydi. Üstelik Çarşamba kaymakamı çekilen telgraflara cevap verme gereğini de duymuyordu. Bu durum karşısında Vali Cemal Azmi Bey, Giresun ahalisinin iaşe ihtiyacının had safhaya ulaştığını, mısır sevkinin serbestçe yapılabilmesi için Canik mutasarrıflığına emir verilmesini Dâhiliye Nezâreti'nden talep etti (22 Mayıs 1917).³³

Bu defa Tirebolu'ya bağlı Espiye köyü imamı Hafız Bilâl ve âza Lütfi, Dâhiliye Nezâreti'ne çektikleri telgrafla ziraat mevsimi geçtiği halde hâlâ çiftçiye tohum verilemediğinden ziraat yapamadıklarını bildiriyor, bunun sonunda ahalinin aç kalacağını, bu durumun büyük haksızlık olacağını ifade ediyorlardı (23 Mayıs 1917).³⁴

İttihat ve Terakki Cemiyeti Giresun Muhabirliği'nin Raporu

Osmanlı İttihâd ve Terakkî Cemiyeti Giresun Muhabirliği'nin İstanbul merkezine gönderdiği 13 Haziran 1917 tarihli raporu, Giresun'da savaşın yol açtığı açlık ve sefalet, salgın hastalıklar ve iskân sorunu ile yetim çocukların perişan halini çok açık bir şekilde ortaya koymaktaydı. Rapora göre ihtiyaç sahiplerine tahsis edilen aylık 30 kuruşun 10 ve daha fazlasına tahsildarlar tarafından el konulmakta, hak sahiplerine verilmemekteydi. Muhtaçlar bir lokma ekmek alabilmek için fırınlar önünde sabahtan akşama kadar beklemesine rağmen ekmek alamadan ayrılmak zorunda kalıyorlardı. Açlık tehlikesi yüzünden halk arasında ahlakî zaafılar da görülmeye başlanmıştı. Bu sırada Giresun ve civarında ekmek 40 kuruşa kadar yükselmişti. Buna sebep

³¹ B.O.A., DH. EUM. VRK, nr. 16/34.

³² B.O.A., DH. EUM. VRK, nr. 16/34.

³³ B.O.A., DH. İUM, nr. E-33/78, lef: 2.

³⁴ B.O.A., DH. İUM, nr. E-33/78, lef: 2.

ise stokçuluk yapanlar ve buna göz yumanlardı. İdarecilerde asker ailelerinin aç kalmasının cephelerdeki askerlerin şevkini kıracağı endişesi hâkimdi.

Muhaceret dolayısıyla annesi ve babası vefat etmiş, cephede şehit düşmüş kimselerin çocuklarını himaye edecek bir Yetimhane açılmıştı. Fakat sokaktan toplanarak getirilen çocukların bakımlarına burada gerekli özen gösterilmiyor, kırbaçlanıyor, açlıktan ölenler oluyor, hatta cenazeleri dahi kaldırılmıyor, farelere yem oluyordu. Hükümetin rençperlere tohumluk dağıtım hakkındaki kararı da stokçular tarafından kötüye kullanılmakta ve adaletli dağıtım yapılamamaktaydı. Kolordu kumandan vekili Selahaddin [Âdil] Bey, Fevzi [Çakmak] Paşa ve 37. Kafkas Fırkası Kumandanı Albay Hacı Hamdi [Pirselimoğlu] Bey'in Giresun'a gelişlerinde açlık ve ilgisizlikten muhacirlerin şikâyetçi olmaması için heyet şehirden ayrılanlara kadar muhtaçları saklamışlardı. Bunu yapan Kaymakam Kemal Bey'di. Bu durum Giresun halkının ve muhacirlerin hükümete olan güvenlerini sarsıyordu. Muhacirler "*eğer ikinci bir düşmana tesadüf ederek inleye inleye öleceğimizi bilse idik, öteden beri adıvv-i ekber saydığımız düşmandan kat'ıyyen ictinâb etmez ve hiç olmazsa evimizde, ocağımızda ânî bir ölüme mahkûm olur da kurtulurduk*" diyorlardı.³⁵

Trabzon sancağına bağlı olan Tirebolu, Giresun ve Ordu kazalarının Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umûmiye Vilâyet Müdüriyeti'nden Evrâk Müdüriyeti'ne yazılan 24 Temmuz 1917 tarihli müzekkeresinden anlaşıldığına göre seferberlik sonuna kadar Canik sancağınca idaresi uygun görülmüştü.³⁶

Canik mutasarrıflığı, Ordu, Giresun ve Tirebolu kazalarıyla Canik'te bulunan muhacirler için 1.591.000 liralık havale çıkarılmasını Dâhiliye Nezâreti'nden talep etti (22 Ağustos 1917). Dâhiliye Nezâreti, bütün mülteci ve muhacirlerin sevk ve iaşesi gibi masraflar karşılığı bütçede 2.000.000 lira mevcut olduğunu, istenilen bu miktarın gönderilmesinin mümkün olmadığını bildirdi. Dâhiliye Nezâreti'nce talimatnamede yevmiye adı altında ödenecek paranın ancak geçimlerini temin edemeyecek muhacirlere yapılması gerektiğini beyanla bu meblağın büyükler için 3 kuruş, küçükler için 60 para olarak tespit edildiği hatırlatıldı. Canik mutasarrıflığı ise yevmiyeleri büyük-küçük ayırımı yapılmadan 5 kuruş üzerinden hesaplamıştı.³⁷

Kadınların Feryadı

Cephe gerisi olmasına rağmen kolera salgını yüzünden iyice sarsılmış olan Espiye ve çevresi halkı da açlık ve sefaletten şikâyetçi idiler. Kocaları ve evlatları askerde olan Kurucalı köyünden Dervişoğlu ailesi Hatice ve dört arkadaşı, Dervişoğlu Osman eşi Hanife, Adabük köyünden Aydınoğlu eşi

³⁵ B.O.A., DH. İUM, nr. E-36/3.

³⁶ B.O.A., DH. İUM, nr. 23/11-B.

³⁷ B.O.A., DH. ŞFR, nr. 79/212.

Zeynep, Örcөгözöglü Temel eşi Penbe, Boduroğlu Hasan eşi Ayşe, Çakıroğlu Hasan eşi Kezban, Dikmen köyünden Fүridoğlu Mustafa eşi Ayşe, Çentoğlu Hasan eşi Fatma, Espiye köyünden Hacıoğlu kızı Fatma çektiikleri telgrafla durumlarını Dâhiliye Nezâreti'ne bildirmişlerdi (4 Aralık 1917). Telgrafa göre ahali tohumluk azlığından ziraat yapamıyordu. Asker kaçakları ve muhacirlerin arasında bulunan bazı kimseler henüz olgunlaşmadan fındığın tamamını, mısırın bir kısmını çalmışlardı. Geriye kalan mahsul ise ihtiyaçlarını ancak dört ay karşılayabilirdi. Buna rağmen hükümet, kendilerinden yine de mısır talep etmekteydi. Motor ve takalarla Tirebolu ve Espiye'ye gelen erzak ve mühimmat sahilden karlı ve yüksek tepelerin eteklerine kadar kadın ve çocuk sırtında taşıyordu. İhtiyarlar ve çocuklar bir buçuk yıldan beri arkalarında köylerin uzaklığına göre 2.000 kilodan 5.000 kiloya kadar ücret almadan 5 saatten 12 saatlik mesafeye erzak taşımaktaydılar. Taşadıkları erzak noksan geldiğinden sayınları kesilmekteydi. Çok kimselerin evleri asker tarafından kullanıldığından ahali serander altlarında ve ağaç diplerinde yatmaktaydı. Değirmenlere de asker el koyduğundan köylü ancak el değirmenlerinde zahirelerini öğütebilmekteydi. Kaza merkezi Tirebolu'da fındığın ve tuzun kıyyesi 30, pirinç 50, sabun 400, bir endaze basma 70, bir çember 130, bir peştamal 400, bir kutu kibrit 5, bir giyim çarık 70, bir iğne 1 kuruşa satıldığı halde asker tarafından fındığın kilosu 8, pirincin kilosu 10 kuruşa, mısır 30 paradan satın alınmaktaydı. Ahalinin ayakları çıplak, başları açık, elbiseleri ise giyilemeyecek kadar eskimişti. Vazifelerinin askerlerden daha da ehemmiyetli olduğuna işaret edilen telgrafta kadınlar mubayaadan af edilmelerini talep etmekteydiler.³⁸

Adabük köyünden Aydınoğlu Ali eşi Zeynep ve sekiz kadın Dâhiliye Nezâreti'ne yeniden telgraf çekerek sorunlarını dile getirdiler (31 Aralık 1917). Öncelikle tohum azlığından söz eden telgrafta bilinen ama çözüm bulunamayan dertler sıralanmakla beraber ilâveten katır, beygir, koyun, keçi, sığır gibi hayvanlarının da askeriye; pirinç hâsılatlarının tamamını ve mısırın sekizde üçünü hükümete verdiklerini söylüyorlardı. Mubayaa etmeye ve iaşe vermeye güçleri olmadıkları halde şimdi de tahsildar jandarmalar iaşelerini almakta, iaşeleri bulunmayanların da kazan gibi ev eşyalarına el konulmaktaydı. Bir hayli kırgın olan, umudunu yitirmiş gözükten Espiye ve çevre köyleri kadınları hükümetten “*ya bir tarafa nakledilmelerini, ya da denize dökülmelerini*” istiyorlardı.³⁹

1918 yılı başlarında da durum değişmemişti. Muhacirin Müdriyeti kefaletiyle Giresun Mülteci Hastanesi içini tüccardan alınan 50 top basma ve 30 top Amerikan bezinin bedeli olan 1700 liranın Defterdarlıkça ödenmediğini

³⁸ B.O.A., DH. İUM, nr. 20-11/3-1, lef: 2; Çakmak, a.g.e., s. 355.

³⁹ B.O.A., DH. İUM, nr. 20-2/2-13.

Ordu Sıhhiye Müdüriyeti, Dâhiliye Nezâreti'ne bildirdi. Dâhiliye Nezâreti, mubayaanın usule uygun olarak ve komisyon kararına göre yapılmış olduğundan bedelinin ödenmesi gerektiğini Canik mutasarrıflığına yazdı.⁴⁰

Ruslar Çekiliyor

Ekim 1917 Bolşevik ihtilâlı bütün cephelerde Rus birliklerinin dağılmasına yol açtı. Bu nedenle Rus kuvvetleri Kasım 1917 sonlarında cephelerden çekilmeye başlamıştı. Bu arada, 18 Aralık 1917'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Erzincan Mütarekesi sonrasında Rusların cepheden çekilmeleri daha da hızlanmıştı. Buna rağmen Rus işgal bölgesindeki halkın, Ermenilerin baskı ve zulümlerinden kurtulması için askeri bir hareket yapmak gerekmektedir. Nihayet, Türk birlikleri 12 Şubat 1918'de Trabzon yönünde ileri harekete geçti. 37. Kafkas Tümeni, 14 Şubat'ta Görele ve Eynesil'i, 15 Şubat'ta Vakfikebir'i, 18 Şubat'ta Akçaabat'ı, 24 Şubat'ta Trabzon'u kurtardı. Bu sırada Rusların çekilmesinden önce Tirebolu yağmalandı ve yakıldı. Teğmen Hüsameddin [Tugaç] Bey, Tirebolu'nun yandığını görmüş ve söndürmek için hiçbir çabanın gösterilmediğini hatıralarında anlatmıştır.⁴¹

Rusların çekilmesi Giresun, Tirebolu, Görele ve Eynesil'de büyük bir sevinç yarattı. Bu sevinci Görele halkı adına eşraftan Râşidzâde Ali ve ulemâdan Duduzâde Müştak Efendiler Sultan Mehmed Reşad'a çektikleri 4 Nisan 1918 tarihli bir telgrafla dile getirdiler.⁴²

Rusların çekilmiş olmasına rağmen halkın ve muhacirlerin başta açlık ve salgın hastalıklar olmak üzere yaşadıkları sıkıntılar devam etmekteydi. Keşab nahiyesinin Geçit köyü imamı Ali Osman, muhtar Ahmed; Kuşkaya köyü imamı Reşid; Armutdüzü köyü muhtarı Ahmed; Büyükgeriş köyü imamı Hacı Derviş, Dâhiliye Nezâreti'ne çektikleri telgrafta yaşadıkları açlık ve sefaletten bahsediyorlardı (13 Şubat 1918).⁴³

Bu defa Giresun'dan 3 Mayıs 1918'de Hacıreşidzâde Mürşid, Bayazıdzâde Nazif, Hacıeminzâde Emin, Hacıaliağazâde Kâşif, Karamustafazâde

⁴⁰ B.O.A., DH. ŞFR, nr. 84/28.

⁴¹ Hüsameddin Tugaç, *Bir Neslin Dramı I*, Ankara 1966, s. 166-167. 1917'de asker tarafından kullanılan evlerin kazaen yandığı söylenirse de Tirebolu'nun yakılıp yağmalanmasında Tümen Komutanı Trabzonlu Hacı Hamdi [Pirseliçoğlu] Bey'in dahil olduğu elde delil olmamasına rağmen söylenilir. Tirebolu yangınıyla ilgili olarak 6 Aralık 1926'da bilgisine başvuru Hacı Hamdi Bey yangınlar hakkında yeterli bilgisi olmadığını söyleyerek ilk yangınla ilgili bilgisine başvurulması gereken kişi olarak o zaman 37. Fırka kurmayı olan Recep Peker'i, 1917 yangını ile ilgili kişi olarak halef-selef olduğu Kâzım Özalp'i göstermektedir. *Memleketim Trabzon, Mahallem Tekfurçayır*, Haz. Ömer Türkoğlu, Ankara 1997, s. 167; Mesut Çapa-Veyssel Usta, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Vilayetiyle Yazışmalar*, Trabzon 1997, s. 146-147.

⁴² B.O.A., Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH. KMS), nr. 47/26.

⁴³ B.O.A., DH. İ.U.M, nr. 20-3/2-20, lef: 2.

Âsım, Feridunzâde Hasan, Hacıahmedzâde Şâkir, müderris Ali Fikri, Tunalı-zâde Sefer ve Hacızâde Şükrü imzasıyla Dâhiliye Nezâreti'ne bir telgraf çekildi. Telgrafta “*kazanın hâsulatının surf fındığa dayandığı, bunu da hükümetin kilesini 80 kuruştan satın aldığı, buğday ve mısırın az ekilmesinden dolayı ahalinin elinde erzak kalmadığı, mısırın kıyyesi 40 kuruştan satıldığından fukaranın erzak alamadığı, köylerde ve şehirde fakirlik ve sefaletin son raddeyi bulunduğu, halkın gıdasızlıktan öldüğü*” anlatılıyor, çözüm olarak “*mısırın bol olduğu mahallerde tohumluk verilemediğini, bunun sebeplerinin de bilinmediğini, yeterli erzak ve tohumluk gönderilinceye kadar menzil ambarında bulunan ve bir ay sonra çürüyerek denize dökülecek olan 120.000 kilo fındığın fukaraya dağıtılmak üzere belediyeye verilmesi isteniliyordu.*”⁴⁴

Rusların çekilmesinden sonra Trabzon ve yöresinde bulunan Rum ve Ermeniler Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile birlikte yine ayrılıkçı hareketlere başlamışlardı. Rumların ve Ermenilerin bu faaliyetleri üzerine işgal yıllarında yaşanan acı günleri tekrar yaşamamak için Trabzon'un eşraf ve aydınları, sivil-askerî görevlilerin teşviki ile 10 Şubat 1919'da Trabzon Muhafaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyetin Trabzon'da 23 Şubat 1919'da yapılan ilk kongresine Giresun'dan Dizdarzâde Eşref Bey, Sarımahmudzâde Hüsnü Efendi; Tirebolu'dan Kadıbrahimzâde Halil Hayri Efendi, Hacınakibzâde Mehmed Tahir Efendi; Görele'den Raşidzâde Münir Bey, Hacımusazâde Mithat Bey, Cevadzâde Halim Efendi katıldılar.⁴⁵

Trabzon Muhafaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'nin birinci kongresinde aldığı karar doğrultusunda teşkilatlanma çalışmalarına hız verildi. Mart 1919 başlarından itibaren yörede kısa zamanda teşkilatlanarak Giresun'da Dizdarzâde Eşref Bey, Tirebolu'da Domaçoğlu Hasan Ağa başkanlığında birer şube açtı. Kongrede alınan karar gereğince ilk önce silahlanma konusu ele alındı, eldeki silahların yetersizliği belirtildi, silah temini konusunda çalışmalar başlatıldı. Giresunlular bunun için gizli bir teşkilat kurarak bu konuda Osman Ağa ile anlaştılar.⁴⁶ Yunan ordusunun 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgali Türk halkını derinden etkilemiş bu bağlamda 17 Mayıs'ta Giresun'da, 19 Mayıs'ta da Tirebolu'da miting düzenlenerek İzmir'in işgali protesto edilmiştir.⁴⁷

Açlık ve Sefaletin Önü Alnamıyor

Rus işgalinin sona ermesinden sonra, işgal sırasında Giresun üzerinden batıya doğru yaşanan göç, şimdi dönüş yolunun üzerindeki Giresun'dan doğuya doğru yaşanmaya başlanmıştı. İki yıllık muhacirlik döneminde,

⁴⁴ B.O.A., DH. İUM, nr. 20-3/2-39, lef: 2.

⁴⁵ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, Cilt: I, Ankara 2001, s. 51-52.

⁴⁶ İzzet Öztoprak, “Trabzon Muhafaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongreleri Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun 1988, s. 347.

⁴⁷ Özel, a.g.e., s. 70-71; Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto*, İstanbul 2007, s. 267-268, 273-274.

muhacirlerin yükünü en ağır şekilde üzerinde hissedilen şehir neredeyse bütün imkanlarını kullanmış, adeta bitmiş durumdaydı.

Rus ordusunun çekilmesinden kısa bir süre sonra Doğu Karadeniz sahillerindeki limanların durumunu yerinde incelemek üzere Gülnihal Vapuru ile bölgeye hareket eden Bahriye Nazırı Cemal Paşa başkanlığındaki heyet 15 Mayıs 1918'de Giresun'a da uğramıştı. Heyetle birlikte hareket eden bir gazetecinin Giresun'a dair izlenimlerini de ihtiva eden yazısı Vakit gazetesinde yayımlanmıştı. Limansız ve rıhtımsız şehirlerden biri olan Giresun'da *Gülnihal* Vapuru açıkta demirlemiş, gemiye yanaşan kayıklarla kıyıya çıkmıştı. Giresun kayıkçıları kaç senedir boş kaldıkları için küreklere biraz hamca yapıyorlardı. Kıyıda, kahvelere çağırılan, çay üstüne çay ikram eden eski misafirperverlikten eser kalmamıştı. Ağzı açık mısır çuvallarıyla yanbaşında boynu bükük duran açlar dikkat çekiyordu. Harpten önce Trabzon'dan daha mamur ve şen olan Giresun şimdi müşterisiz, parasız bir hamal gibiydi.⁴⁸

Haziran 1919'a gelindiğinde savaş ve muhacirlik yüzünden Giresun bölgesinde açlık ve sefalet, salgın hastalıklar ve iskân sorunu bütün şiddetiyle devam ediyordu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Trabzon, Erzincan ve Erzurum yöresine göndermeyi kararlaştırdığı üç yardım heyetinden ilki 26 Haziran 1919'da Seyr-i Sefain İdaresi'nin *Ümit* adlı vapuruyla hareket etmişti. Yolculuğu sırasında Ordu, Giresun ve Tirebolu'ya uğrayan Hilâl-i Ahmer Heyeti'nin raporuna göre "*Giresun sokaklarında muharrik iskeletler deri ve kemikten ibaret kollarını uzatıyor ve her tarafı derin iniltileriyle dolduruyordu*". Belediye reisi, son zamanlarda açlıktan sokaklarda ölenlerin cesetlerini naklettirmeye belediye gelirlerinin kâfi gelmediğini ve her gün yüzlerce belediye tarafından kaldırılabilen bu cesetlerin gerçek rakamının ancak mezarlıklardan öğrenebileceğini belirtiyordu. Kasabada zenginlerin çabaları ve teşebbüsleri ile bir Darü'l-Eytâm/Yetimhane tesis olunarak sokaklardan 350 kadar kimsesiz çocuğu himayesine almış ve 3-4 ay mahalli yardımlarla Darü'l-Eytâm ayakta kalabilmiş ise de yardım edenlerin hasar ve zararlarından dolayı yardım yapamamalarından bu çocuklardan çoğu yine sokaklara dönmüştü.

İmdat Heyeti, Giresun'un bu durumu karşısında Darü'l-Eytâm'ın bir aylık iâşe ihtiyacını karşılamış, bir hayli tıbbî malzeme yardımında bulunmuştu. Bu esnada Karadeniz bölgesine gelmiş bulunan Amerikan Yardım Komitesi, Giresun'da Rum ve Ermeni Yetimhanelerine yirmibeşer bin liralık yardım yaptığı halde, Türk Yetimhanesi'ne yardım etmediği gibi uğramak lüzumunu dahi duymamışlardı. Heyet, Giresun'dan sonra geldiği Tirebolu'da aynı manzarayla karşılaştı. İmdat Heyetinden Hikmet Bey'in raporuna göre Giresun, Ordu, Tirebolu ve Ünye birer sefalet merkeziydi. Heyet, durum karşısında Trabzon hariç Canik sancağına kadar sahil kesimindeki halka

⁴⁸ "Anadolu Kıyılarında", *Tasvir-i Efkar*, 20 Haziran 1918.

30.000 kilo erzakla aynı oranda eşya dağıtmıştı.⁴⁹ Hilal-i Ahmer heyeti tarafından Giresun ve Ordu yetimhanelerine muhtaç oldukları çamaşır ve yıl sonuna kadar yetecek miktarda yiyecek tevzi' edilmişti. Bu yardım, Tirebolu'dan Trabzon'a kadar olan Görele, Akçaabat, Vakfikebir'e de sağlanmıştı.⁵⁰ 1921 yılına gelindiğinde bile Rus işgali ve savaşın izleri hala canlılığını sürdürüyordu. Gazeteci Bekir Sükuti Bey, Batum'a giderken uğrayıp bir gece de konakladığı köyün durumunu; burasının vaktiyle dağ köylerinin canlı bir pazaryeri olmasına rağmen savaşta Rus işgali sebebiyle büyük bir darbe yediği, çarşı denilen yerde '*bir fırınla bir dükkân ve bir de jandarma karakolu ittihaz edilen bir oda*' kaldığı ve köy okulunun metruk bir vaziyette olduğu tespitini yapmıştı.⁵¹

Bu sırada Pontusçu faaliyetler nedeniyle Rusya'dan Karadeniz sahiline yönlendirilen bir Rum göçü söz konusuydu. Bu Rum göçü nüfus çoğunluğunu sağlamak amacıyla yapılmaktaydı. Mütarekeden 30-40 yıl kadar önce Rusya'ya giderek oraya yerleşmiş bulunan Rumlar aileleriyle birlikte Giresun'a göç etmekteydiler. Mütarekenin ilk altı ayında Giresun'a 535 Rum göçmen olarak gelmişti.⁵² Bu göçmenler İstanbul Patrikhanesine bağlı olarak kurulan Rum Muhâcirin Cemiyeti (Rum Göçmenler Cemiyeti) tarafından yerleştiriliyordu. Buna yöre halkı ve askerî kuvvetler meydan vermemeye çalışıyorlar, Rusya'dan gelerek sahile çıkmaya çalışan çetelere karşılık veriyorlardı.⁵³ Gerçi Giresun Mıntıka Kumandanlığının polis, jandarma ve Askerlik Şubesi efradından ve köy bekleşimlerinden yararlanarak geceleri devriye gezen kuvvet ve gözcüleri vardı. Ama, bu kuvvetler 11/12 Temmuz 1919'da Sohum'dan hareket ederek Giresun'da Keçiburnu sahiline çıkan ve 13/14 Temmuz gecesi Saytaş'da Mavridi köşkünde basılan Haçika çetesini⁵⁴ belirlemede yetersiz kalmıştı.⁵⁵ Bu göçe karşılık vermede en büyük etken "*tehcirden dolayı*" Karahisar-ı Şarki'de firarda olan ve 7 Temmuz 1919'da 168 arkadaşı ile birlikte "*afv-ı şâhâne*"ye uğrayan Giresun belediye reisi Osman Ağa olacaktı.⁵⁶ Müdafaa-i Memleket Komitesi'nin de başında bulunan Osman Ağa, Müdafaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'ni de yanına alarak Pontusçuların sızmalarını

⁴⁹ Özel, *a.g.e.*, s. 75-78.

⁵⁰ "Karadeniz Sahilindeki Vilayetlerimiz Ne Halde", *Vakit*, 28 Eylül 1919.

⁵¹ Bekir Sükuti, "Köyler ve Köylüler", *Işık*, Sayı: 41, 1 Ağustos 1337.

⁵² Mesut Çapa, *Pontus Meselesi*, Trabzon 2001, s. 66.

⁵³ Özel, *a.g.e.*, s.122-139.

⁵⁴ Ayhan Yüksel, "Millî Mücadele Yıllarında Giresun'da Rumlar ve Haçika Çetesi", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Trabzon 2007, s. 387-395.

⁵⁵ Osman Fikret Topallı, *Müdafaa-i Hukuk ve İstiklâl Harbi Tarihinde Giresun*, Haz. Veysel Usta, Trabzon 2011, s. 61.

⁵⁶ Ayhan Yüksel, "Millî Mücadelede Giresunlu Osman Ağa ve Arkadaşlarının Affı", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 231, Mart 2006, s. 55-59. Osman Ağa'nın hayatı ve faaliyetler için bk. Süleyman Beyoğlu, *Millî Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa*, İstanbul 2009.

önlemek için “*Sahil Muhafaza Teşkilatı*” kurdurmuştu.⁵⁷

Bu sıkıntılar yaşanırken bu defa sahil kesimi 28 Temmuz 1919’da büyük bir sel felaketi ile karşı karşıya kaldı. Derelerin taşması sonunda meydana gelen sel baskımında Tirebolu’ya bağlı Adabük köyünde 9 hane, 1 serander, Harşit nahiyesinde 40 hane ve dere üzerindeki köprüler yıkılmış, ekili araziler bundan büyük zarar görmüştü. Görele’de 36 köyde ekinler mahvolmuş, 30 değirmen, 25 hane, biri Elevi Deresi üzerinde olmak üzere 33 köprü yıkılmış, biri erkek, sekizi kadın olmak üzere 9 kişi ölmüş, 5 sığır telef olmuştu. İmdat Heyeti selden zarar gören Vakfikebir, Görele, Giresun ve Ordu yöresindeki köylere eşya ve erzak yardımında bulunmuştu.⁵⁸

Ordu ve Giresun kasabasındaki anası, babası ve başka kimsesi olmayan özürlü veya sağlam oldukları muayeneden sonra anlaşılacak olan muhacir çocuklarının İstanbul Darü’l-Eytâmı’na kabul edilmelerine karar verildi. Ancak, İtilaf Devletlerinin bu göndermelere zorluk çıkartmaması için bunlar hakkında hassasiyetle soruşturma yapılmış ve Müslüman oldukları tespit edilenler bir deftere kaydedilmişti. Bölgedeki İtilaf Devletleri subaylarının defteri onaylamasından sonra çocuklar İstanbul’a gönderilecekti (9 Eylül 1919).⁵⁹

Sonuç

Sonuç olarak, Birinci Dünya Savaşı’nda işgale uğramamasına rağmen işgalcilerle cephe ve sınır olan Giresun ve Tirebolu’yu oldukça etkilemiştir. Giresun ve Tirebolu, yerli ahali yanında Trabzon yönünden gelen muhacirleri “*ibate ve iaşe*” ettiği gibi III. Ordu’ya gerekli zahire ve malzemelerin sevk edildiği iskeleler olmuştur. Savaş yıllarında Giresun, bu süre içinde başta açlık ve salgın hastalıklar olmak üzere büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır. Özellikle sıtma yörede büyük tahribat yapmıştır. Halk, tarlasına ekecek tohum bulmakta güçlük çekmiştir. Ordunun ihtiyacı için erzak ve malzemeyi sahilden içerilere taşıyan kadın ve çocuklar ara sıra bu taşıma sırasındaki rahatsızlığı mahalli hükümet yetkililerini aşarak İstanbul’a bildirmekten kaçınmamışlardır. Bu durum, yani açlık, sefalet, salgın hastalıkların etkisi, Rusların çekilmesinden sonra da devam etmiştir. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen bölge halkı Millî Mücadele’ye sahip çıkan ilk yerler arasında olmuştur. TBMM’nin açılış gününde resmen olmasa bile 23 Nisan 1922’de Giresun’da geleneksel bir şekilde bayram olarak kutlanması ve şehirde törenler yapılması Ankara Hükümetine güvenini gösteren bir işarettir.⁶⁰

⁵⁷ Topallı, *a.g.e.*, s. 63-64.

⁵⁸ *B.O.A.*, İ.U.M, nr. 19-9/1-6.

⁵⁹ Süleyman Beyoğlu, “Millî Mücadelede Giresun’un Yeri ve Önemi”, *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, İstanbul 1997, s. 216.

⁶⁰ *Işık*, nr. 49, 5 Mayıs 1922, s. 8; Aydın Çakmak, *a.g.e.*, s. 79